

Povezanost između političkog statusa individualnih poljoprivrednika i nekih njihovih stavova i mišljenja

Ivan Magdalenić

1. UVOD

Individualni poljoprivrednici još su uvijek najbrojniji socijalni sloj u našem društvu, a to će ostati i u neposrednoj budućnosti. Međutim, kao objekt naučnog interesa oni se pojavljuju dosta rijetko, i to uglavnom samo kao jedna od socijalnih grupa u istraživanjima globalnog društva. Istraživanja koja se bave isključivo individualnim poljoprivrednicima gotovo su izuzetna, a takvih koja bi se bavila njihovim stavovima i mišljenjima o nekim pitanjima, kod nas praktično nema.

Ovaj se napis temelji na nekim rezultatima jednog istraživanja koje je tokom druge polovice 1967. godine proveo Odjel za sociologiju sela Agrarnog instituta u tridesetak sela iz svih dijelova Hrvatske.* Predmet istraživanja bile su društvene i ekonomske promjene i djelovanje komunista u selu. U sklopu istraživanja vođeni su intervjui sa seljacima-članovima SK, sa seljacima — bivšim komunistima (isključenima i onima koji su samovoljno napustili SK) i sa seljacima koji nisu niti su bili članovi SK. Takva kategorizacija ispitanika je i osnova za definiranje političkog statusa u ovom napisu, tj. s obzirom na politički status razlikovat ćemo seljake-članove, nečlanove i bivše članove SK. Napominjemo, da među tako definiranim kategorijama naših ispitanika nema statistički značajne razlike s obzirom na članstvo u Socijalističkom Savezu, ali su komunisti učlanjeni (u prosjeku) u nešto više drugih, nepolitičkih, organizacija.

Pitanja u našim intervjuima odnosila su se uglavnom na stavove i mišljenja o našoj poljoprivredi i o nekim aspektima djelovanja Saveza komunista u selima. Budući da je obrazovna i starosna struktura ispitanika uglavnom podjednaka u sve tri kategorije i da među kategorijama nema ni razlike s obzirom na imovno stanje (veličinu posjeda, broj stoke, opremljenost domaćinstva i gospo-

* U istraživanju pod naslovom *Društvene i ekonomske promjene i djelovanje komunista u selu* sudjelovali su suradnici Agrarnog instituta: dr Stipe Suvar, Jordan Jelić i Ivan Magdalenić.

U studiji pod istim naslovom, o problemima koji se tretiraju u drugom i trećem odjeljku ovog napisa, pisao je — ali s drugačijim pristupom — Jordan Jelić.

darstva), razlike u stavovima i mišljenjima, gdje one postoje, možemo pripisati političkom statusu.

S obzirom na upotrebljenu tehniku ispitivanja (intervju) i na ponešto drugačiju orijentaciju cijelog istraživanja, rezultati koji se odnose na stavove respondenata ne daju precizne podatke o *intenzitetu* stavova, nego najčešće samo o njihovu *smjeru*. Zapravo, o stavovima u uobičajenom smislu riječi (kao „pozitivnom ili negativnom odnosu prema objektima, pojavama i osobama“ — Nikola Rot: *Kada menjamo ubedenja*, „Gledišta“ br. 1, 1965) ima sasvim malo *eksplicitnih* podataka, ali su stavovi, barem njihov smjer, implicitno sadržani u odgovorima koji se odnose na „mišljenja“ („trajne organizacije percepcija i spoznaja o nekom vidu individualnog svijeta“ — Krech i Crutchfield: *Theory and Problems of Social Psychology*, cit. prema R. Supek, *Ispitivanje javnog mnjenja*). Uostalom, cilj je ovoga napisa da pruži osnovnu informaciju o problemu, a nipošto da se upušta u dublje analize.

2. MIŠLJENJA I STAVOVI O NEKIM ASPEKTIMA EKONOMSKOG POLOŽAJA INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIKA

Razni statistički pokazatelji prilično uvjerljivo govore da se životni standard individualnih poljoprivrednika — kao uostalom i drugih slojeva stanovništva — iz godine u godinu poboljšava: i u seljačkim kućama sve je više radio-aparata i televizora, motorkotača i osobnih automobila, sve više električnih aparata za domaćinstvo i drugih „predmeta standarda“, a gradi se i mnogo novih kuća. Na gospodarstvima se povećava broj traktora i suvremenih strojeva za obradu; prinosi rastu. Međutim, uporedo s tim, što je sasvim normalno, rastu i aspiracije, pa *zadovoljstvo sa standardom* nipošto ne mora rasti jednakim tempom. Ipak, na naše pitanje da li danas žive bolje, jednako ili gore nego prije 5—6 godina, 65% ispitanika izjavljuje da živi bolje, 23% jednako, a samo 12% smatra da im je danas gore nego ranije. Kao što smo i očekivali, politički status nije ni u kakvoj vezi s percepcijom promjena u standardu. (Zapravo, ovo je pitanje na neki način poslužilo kao kontrolno: budući da — kako je spomenuto — između komunista, bivših komunista i „običnih“ seljaka nema značajne razlike s obzirom na imovinsko stanje, značajno različiti odgovori na ovo pitanje mogli bi ukazati na eventualni „konformizam“ članova SK, odnosno na veći „oprez“ bivših komunista). U biti jednaka situacija je i s odgovorima na pitanje o očekivanim promjenama u standardu u idućih 5—6 godina: između ispitanika iz različitih kategorija nema značajne razlike, tako da i odgovore na ovo pitanje možemo prikazati kao jedinstvene za komuniste, bivše članove SK i one koji nisu, niti su ikada bili u SK. Poboljšanje standarda očekuje 60% seljaka, stagnaciju 30% i pad 8%.¹

Privredna bi reforma trebala, samim tim što je *reforma*, nešto promijeniti. Budući da se ona odnosi na cijelu privredu, očekivali smo da će i naši ispitanici potvrditi da su na neki način osjetili njezino djelovanje. Međutim, većina ispitanika u sve tri kategorije dala je odgovor da „nisu osjetili reformu“. Takav odgovor daje 62% komunista, 72% bivših komunista i 64% seljaka koji nikad

¹ Treba imati na umu da je ovo istraživanje provedeno prije nego su krajem prošle i početkom ove godine nastupile izvjesne poteškoće u plasmanu nekih poljoprivrednih proizvoda. Sada bismo vjerojatno dobili nešto manje »optimističkih« odgovora, a više onih drugih.

nisu bili članovi SK. Razlike su i ovdje veoma male i, ako promatramo sve tri kategorije zajedno, nisu statistički značajne.²

Oni koji kažu da su osjetili reformu dijele se, u jednakom omjeru u sve tri kategorije, na grupu koja smatra da joj se nakon početka provođenja reforme položaj poboljšao (41%) i drugu (59%) koja tvrdi da je nakon reforme teže nego prije. (Budući da je ovih posljednjih znatno više — 20% od svih ispitanika — nego onih koji tvrde da im je danas gore nego prije 5—6 godina — takvih je, rekli smo, 12% — možemo zaključiti da je reforma dio seljaka „vratila“ za 2—3 godine unatrag, tj. da se od prije 5—6 godina pa do reforme njihov standard poboljšavao, a s reformom su vraćeni na raniji nivo. Međutim, dokazivanje ili opovrgavanje takve pretpostavke nije predmet ovog članka).

Do sada je uglavnom bilo riječi o tome kako seljaci procjenjuju svoj položaj u „vremenskoj dimenziji“, tj. u usporedbi s vlastitim položajem u neposrednoj prošlosti i s očekivanom situacijom za nekoliko idućih godina. Međutim, nas je posebno zanimalo i to, kako seljaci doživljavaju svoj položaj u socijalnom prostoru, tj. kako ocjenjuju svoju ekonomsku situaciju u odnosu na ostale slojeve društva. To smo pokušali doznati pomoću tri „indirektna“ pitanja: seljake starije od 35 godina pitali smo da li bi, po vlastitom mišljenju, „bolje prošli u životu“ da nisu bili seljaci; one koji imaju malodobnu djecu pitali smo za planove o budućnosti djece, a sve zajedno — da li se danas „isplati ostati na selu i baviti se poljoprivredom“. Ni na jedno od tih pitanja nismo dobili značajno različite odgovore s obzirom na politički status ispitanika, što znači da se ni o povezanosti između mišljenja o tom pitanju i političkog statusa ne može ništa sigurno tvrditi. Može se, međutim, s velikom sigurnošću tvrditi da većina seljaka smatra da druga, nepoljoprivredna, zanimanja pružaju povoljnije šanse za uspjeh u životu, da se danas isplati ostati na selu samo ako su ispunjeni neki uvjeti (dosta i dobre zemlje, mehanizacija, blizina tržišta itd.), kao i to da znatan broj individualnih poljoprivrednika sumnja u mogućnosti da svojoj djeci osiguraju te uvjete, pa zbog toga najveći dio njih nastoji orijentirati svoju djecu prema nepoljoprivrednim zanimanjima. Takav zaključak prilično nedvosmisleno proizlazi iz slijedećih odgovora: 59% ispitanika misli da bi bolje prošli u životu da nisu bili poljoprivrednici, 15% nije sasvim sigurno u to, a svega 26% smatra da su kao seljaci „prošli bolje“ nego da su se bavili nečim drugim. Nadalje, 31% daje odgovor da se danas mladom čovjeku u nas ne isplati da ostane na selu i da se bavi poljoprivredom, 26% misli suprotno, tj. da se isplati, a 43% preostalih da bi se bavljenje poljoprivredom moglo isplatiti samo uz neke (ranije spomenute) uvjete. U skladu s tim, svega 8% ispitanika izjavljuje da namjerava svu djecu (često je to samo jedno dijete) zadržati na imanju, 22% želi da jedno ili dvoje djece ostanu poljoprivrednici, a ostala da se školuju ili zaposle, 45% će nastojati da „deagrariziraju“ svoju djecu (opet se često radi o samo jednom), a 25% preostalih žele da im djeca završe neki zanat, ali da sačuvaju i zemlju i da na taj način budu „osigurani s dvije strane“.

Među uvjetima za koje smo pretpostavili da bi mogli doprinijeti tome da se „isplati ostati na selu i baviti se poljoprivredom“, su mogućnost da indivi-

² Značajnost svih razlika računali smo pomoću Hi-kvadrat testa iz bruto-rezultata. Ovdje, međutim, iznosimo rezultate u postocima jer nam se čini da je tako preglednije (zbog različitog broja ispitanika u svakoj kategoriji). Isto tako činilo se suvišnim da uz svaku konstataciju o značajnosti razlike navodimo i dobiveni rezultat Hi-kvadrat testa.

dualni poljoprivrednici dobiju kredite, te davanje penzija starim seljacima. Zbog toga smo naše ispitanike pitali da li bi to, po njihovom mišljenju, bilo potrebno. Na pitanje o kreditima opet nismo dobili statistički značajno različite odgovore s obzirom na politički status ispitanika. U svakoj kategoriji oko 66% daje odgovor da bi seljacima trebalo dati kredite, 26% je za kreditiranje ali s izvjesnim ogradama („treba dati samo dobrim poljoprivrednicima“), a svega 8% smatra da krediti seljacima nisu potrebni. Međutim, kad se radi o penzijama za stare seljake, prvi put u ovoj grupi pitanja dolazi do značajne polarizacije u odgovorima sadašnjih i bivših komunista prema odgovorima seljaka koji nikad nisu bili članovi SK. Ovi posljednji u znatno većem broju (76%) smatraju da i seljaci „zaslužuju“ penziju nego što to misle sadašnji (61%) i bivši članovi SK (56%). Dio ispitanika u svakoj kategoriji (21% bivših i 19% sadašnjih članova SK, te 12% nečlanova) smatra da penziju treba dati samo starcima bez potomaka, dok ostali misle da penzija seljacima nije potrebna. Čime protumačiti ovu razliku, a posebno sličnost stavova sadašnjih i bivših članova SK? Čini se da je stvar u tome što je među sadašnjim i bivšim komunistima ima značajno više aktivnih učesnika NOB-e, nego među ostalim seljacima. Prema izjavama naših ispitanika, među komunistima ima 44%, među bivšima 37%, a među ostalim seljacima 17% aktivnih učesnika rata, pa je vjerojatno takav omjer i uživalaca boračke mirovine. Dakle, među komunistima, sadašnjim i bivšim, ima znatno više onih koji nisu motivirani da se zalažu za davanje penzija svim seljacima. Mogli bismo pretpostaviti (ali ne i dokazati na ovom mjestu) da je jedan od razloga spomenute nemotiviranosti u tome što bi, u slučaju da svi seljaci steknu mirovinu, bivši borci izgubili jedno obilježje svoga statusa, obilježje po kojem se sada očigledno izdvajaju od ostalih suseljana. No, bez obzira na objašnjenje, ostaje činjenica da je stav prema mirovini za ostarjele seljake jedini u ovom kompleksu pitanja, po kome se ispitanici razlikuju s obzirom na svoj politički status.

Rezultati o kojima je do sada bilo riječi iznenađuju samo na prvi pogled. Naime, između pitanja o kojima smo ovdje govorili i političkog statusa naših ispitanika ne postoji nikakva bliža *logička* veza, pa bi zbog toga bilo čudnije da smo neke razlike našli, nego što ih nismo našli.

3. UČEŠĆE U KOOPERACIJI I STAVOVI PREMA DRUŠTVENOM SEKTORU POLJOPRIVREDE

U istraživanju stavova najčešće smo prisiljeni koristiti podatke koji sadrže samo *verbalnu eksplikaciju* stava, iako se stavovi zapravo manifestiraju u *ponašanju*. Međutim, u našem istraživanju bili smo u mogućnosti da jedan aspekt stava individualnih poljoprivrednika prema društvenoj poljoprivredi zahvatimo neposredno — kroz podatke o broju onih koji surađuju s društvenim sektorom poljoprivrede i koji, dakle, djelom potvrđuju svoj pozitivan stav prema njemu. (Naravno, činjenica da netko *ne surađuje*, u ovom slučaju ne indicira negativni stav naprosto zbog toga što mnogi nemaju ni uvjeta za suradnju. Međutim, budući da nas zanimaju razlike u stavovima triju kategorija naših ispitanika, a oni su izjednačeni s obzirom na mogućnosti kooperacije, ova nam činjenica ne ometa izvođenje zaključaka). Podaci koje smo dobili govore da ni u ovom pogledu politički status seljaka ne determinira njihovo ponašanje, jer i komunisti i bivši

članovi SK i nekomunisti učestvuju u kooperaciji u praktično jednakom omjeru. Razlike koje postoje nisu statistički značajne: od naših ispitanika — komunisti, kooperira njih 42%, od bivših komunista 38%, a od nekomunista 35%. Još su manje razlike u ocjeni da li ima nedostataka u kooperaciji. Na ovo pitanje potvrdno odgovara 27% komunista, 31% bivših komunista i 28% nečlanova. U svakoj je kategoriji takvih odgovora neznatno više od odgovora da nedostataka nema: tako misli 24% komunista, 25% bivših članova SK i 27% nečlanova. Ostali, a tih je daleko najviše, kažu da ne mogu o tome suditi.

Mišljenje o mogućnosti napredovanja društvenog sektora poljoprivrede vjerojatno je, u izvjesnoj mjeri, i projekcija stava prema njemu. Ako jest, onda ni ovim pitanjem nismo mogli utvrditi vezu između tog stava i članstva u SK. No, ako u tom mišljenju i nije projiciran stav, svejedno ostaje činjenica da o budućnosti društvenog sektora poljoprivrede uglavnom jednako misle i članovi i nečlanovi i bivši članovi SK. Naime, distribucija odgovora je praktički jednaka u sve tri kategorije: oko 42% ispitanika misli da će društveni sektor napredovati, 26% misli da će napredak biti spor i težak, 9% smatra da će društveni sektor doduše napredovati, ali da će privatni ostati dominantan, 12% ispitanika ne vidi nikakvu perspektivu za društveni sektor, dok ostali kažu da ne znaju što će na tom području donijeti budućnost.

Komentirajući nepostojanje razlika u stavovima i mišljenjima između triju kategorija naših ispitanika, rekli smo, uz prvu grupu pitanja, da je takva situacija normalna i očekivana. Međutim, čini nam se da je s odgovorima na pitanja iz druge grupe, situacija drugačija, tj. u ovom smo slučaju očekivali da će se stavovi komunista razlikovati od stavova onih koji nisu članovi SK. Naime, podruštvljavanje poljoprivrede jedan je od ciljeva socijalističkog društva, a prihvaćanje tog cilja jedna od proklamiranih vrednota u našem društvu. Bilo bi, dakle, normalno da se komunisti, od kojih se očekuje da budu najsvjesniji i najprogresivniji dio društva, u pogledu prihvaćanja tih vrijednosti razlikuju od nečlanova, a činjenica da je netko prestao biti član SK trebala bi (pored ostalog) značiti da je neke od tih vrijednosti napustio ili da se nedovoljno zalagao za njihovo realiziranje. Dakle, u ovom slučaju *postoji* logička povezanost između političkog statusa i stavova koje smo nastojali utvrditi ovom grupom pitanja.³

Zato, budući da se ta veza u našem istraživanju nije pokazala u odgovorima ispitanika, možemo zaključiti da seljaci-komunisti, uzeti kao grupa, u nedovoljnoj mjeri izvršavaju svoju funkciju idejnih predvodnika i boraca za usvajanje i realiziranje socijalnih vrednota koje su proklamirane kao socijalističke. Naravno, uz ovakav zaključak nužna je i ograda, jer je on izveden iz ograničenog broja pitanja postavljenih manjem uzorku seljaka-komunista. Zato ovaj zaključak treba shvatiti samo kao ustanovljenu indikaciju koja, čini nam se, zaslužuje precizniju potvrdu.

³ Naglašavamo da je ovdje riječ samo o *povezanosti*, a ne i o uzročno-posljedičnom odnosu, čije utvrđivanje zahtijeva dublje istraživanje. Postoje, naime, dva moguća tumačenja: članstvo u SK *posljedica* je već ranije izraženog pozitivnijeg stava prema socijalističkim socijalnim vrednotama, ili: članstvo u SK *izaziva* promjene u stavovima zbog, ne samo normalne nego i nužne ideološke itd. indoktrinacije kojoj su »podvrgnuti« članovi SK. Vjerojatno se radi i o jednom i o drugom, pa bi istraživanje toga odnosa bilo nesumnjivo vrlo interesantno.

Na ovom mjestu korisno je raščistiti još jednu stvar. Radi se o *pozitivnom* i *pozitivnijem* stavu prema osnovnim socijalnim vrednotama socijalističkog društva. Za članstvo u SK danas, očito, više nije dovoljan *pozitivan* stav, koji je gotovo sveopći, nego se radi o tome da komunisti imaju *pozitivniji* stav i, što je najvažnije, da u skladu s njim *djeluju*.

4. MIŠLJENJA O ULOZI I UGLEDU SAVEZA KOMUNISTA

Našim smo ispitanicima postavili i nekoliko pitanja pomoću kojih smo željeli doznati kako oni percipiraju ulogu i ugled SKJ i, posebno, kako objašnjavaju konstantno smanjivanje broja seljaka-komunista.

Na pitanje: „Sto predstavlja Savez komunista u našem društvu“, kod ispitanika iz svih triju kategorija pretežu odgovori kao „organizator“, „predvodnik“, „pokretač“ i sl. (51% članova, 46% bivših članova i 39% nečlanova), zatim odgovori „Partija je sve, ona je svuda“ (38% komunista, 31% bivših komunista i 24% nekomunista). Osim tih odgovora susreću se još: „Partija je vlast“ (5% komunista, 7% onih koji su to nekada bili i 6% seljaka koji nisu, niti su bili članovi SK) i „Partija se jedva osjeća“ (4% članova, 8% bivših članova i 10% „običnih“ seljaka). Ostali odgovaraju sa „ne znam“. Razlike koje ovdje zapažamo (i koje čak ne izgledaju male) nisu, međutim, statistički značajne i izlagali bismo se velikom riziku pogreške kad bismo tvrdili da odgovori indiciraju stvarne razlike. Slično je i s odgovorom na pitanje da li je takva uloga SKJ „dobra“. Potvrдно odgovara oko dvije trećine komunista, nešto više od polovine bivših komunista i 37% „čistih“ nečlanova. Ostali odgovaraju da bi uloga morala biti „veća“ ili „bolja“, odnosno da je dobro zamišljena ali se ne realizira. Ako testiramo značajnost ovih razlika, dobijamo rezultat koji nije dovoljno velik da bismo razlike mogli proglasiti zaista značajnima.

Protetkih godina Savez komunista je poduzimao stalne napore u pravcu prilagođavanja idejne platforme i konkretnih akcija trenutnim problemima našeg društva. Ti su napori bili nekad manje nekad više uspješni, pa se zbog toga može pretpostaviti da se kroz te akcije proteklih godina mijenjao i ugled Saveza komunista. Zato smo naše respondente pitali da li je ugled SK danas veći, jednak ili manji nego prije desetak godina. Dobili smo slijedeće odgovore: „ugled je veći“ — smatra 59% komunista, 51% bivših komunista i 45% nečlanova, „isti je“ — 14% sadašnjih, 26% bivših članova i 18% nečlanova i „ugled je manji“ — 16% članova, 13% bivših i isto toliko nečlanova. Ostali kažu da ne znaju odgovoriti na to pitanje. I u ovom slučaju sve tri kategorije naših ispitanika dale su odgovore koji se značajno ne razlikuju. Značajno je jedino razlika između ukupnog broja onih koji misle da je ugled SKJ zadnjih godina porastao i onih koji misle da se smanjio. Onih prvih je, kako se vidi, značajno više.

Međutim, usprkos porastu ugleda Saveza komunista među seljacima, broj seljaka-komunista se smanjuje. Taj se proces može pratiti od 1953. godine kada je i uvedena evidencija članova po stvarnoj socijalnoj pripadnosti.

Od 1953. godine broj seljaka-komunista u SKH se smanjuje neprekidno (uz izuzetak perioda 1957—1959. kada je neznatno rastao) tako da je od 30.122 u 1953. opao na 10.430 krajem 1967. godine, odnosno na 34,6% od broja iz 1953. Relativno učešće smanjuje se također (osim stagnacije u 1959. i 1967. u odnosu na 1958. odnosno 1966. godinu), tako da je postotak seljaka u ukupnom članstvu SKH smanjen od 21,8 u 1953. godini, na jedva 4,8 u 1967.

Pitanje o uzrocima tog procesa podijelilo je naše ispitanike. Odgovori komunista značajno se razlikuju od drugih dviju kategorija, dok se bivši komunisti i seljaci koji nisu bili članovi SK značajno ne razlikuju. Najveći broj komunista, 34%, kao razlog smanjivanja broja seljaka u SK navodi da „seljaci danas ne vide koristi od članstva, a neki odlaze iz SK jer nisu ostvarili ciljeve s kojima su ušli u Partiju“. Iza tog odgovora slijedi kod 25% ispitanika-komu-

nista mišljenje da su seljaci razočarani našom politikom prema selu, a zatim da „ne žele preuzimati odgovornosti i baviti se politikom“ (18⁰/₀). Znatno je manje onih koji kao razlog navode činjenicu da „stari umiru, a mladih je u selu sve manje“ (8⁰/₀) i da „seljaci nemaju vremena“ (4⁰/₀). Ostali navode neki drugi razlog, ili odgovaraju „ne znam“. Bivši komunisti i „obični“ nečlanovi na prvo mjesto također stavljaju nesagledavanje koristi i neostvarene ciljeve (30, odnosno 22⁰/₀). Po mišljenju bivših komunista, slijedeći razlozi po važnosti su nezadovoljstvo i razočaranost politikom prema selu (28⁰/₀), nedostatak vremena (17⁰/₀) i nezainteresiranost za politiku (13⁰/₀). Kod seljaka koji nikad nisu bili članovi SK taj je redoslijed nešto drugačiji: 22⁰/₀ spominje pomanjkanje interesa za bavljenje politikom, 20⁰/₀ pomanjkanje vremena i 19⁰/₀ razočaranost politikom prema selu i postupcima vlasti prema seljacima. Kod 7⁰/₀ bivših komunista i 5⁰/₀ nečlanova također se spominje umiranje starih i odseljavanje mladih, a u ovim dvjema kategorijama nalazimo i odgovor kojeg komunisti nisu spominjali — slab rad seoskih organizacija SK. To kao razlog navodi 9⁰/₀ nekadašnjih komunista i 4⁰/₀ onih koji nisu bili članovi. U manjem broju spominju se još neki razlozi, a susreće se, naravno i odgovor „ne znam“.

Budući da se ovdje bavimo *razlikama* u stavovima i mišljenjima između komunista i nekomunista, nećemo se mnogo zadržavati na interpretiranju pravog smisla pojedinih grupa odgovora. Mogli bi se, naime, napisati posebni članci o tome koji i kakvi interesi nisu ostvareni članstvom u SK, zašto su i s kojim aspektima politike prema selu seljaci razočarani, kakva se „korist ne vidi“ od stupanja u SK, što se krije iza odgovora da „seljaci nemaju vremena za sastanke“, da se ne žele baviti politikom itd. Spomenimo samo da svi ti odgovori, bez obzira od kojih su po političkom statusu ispitanika dobiveni, ukazuju i na objektivne uzroke opadanja broja seljaka u SK, iako u ovom slučaju sadrže samo mišljenje jednog uzorka seljaka. Za problem našeg napisa najvažnija je konstatacija koja proizlazi iz dobivenih rezultata, naime, da važnost pojedinih razloga i uzroka različito percipiraju komunisti, a različito oni koji to više nisu ili nikada nisu ni bili.

U zaključku o ovoj grupi pitanja možemo ponovo istaći da percepcija uloge i ugleda SKJ nije, sudeći po našim rezultatima, povezana s članstvom u SK, što znači da na te aspekte postojanja i djelovanja Saveza komunista uglavnom jednako gledaju oni koji jesu, kao i oni koji nisu njegovi formalni članovi.

5. RAD I UGLED SEOSKIH ORGANIZACIJA SK I NJIHOVIH ČLANOVA

Ključni dio našeg istraživanja bio je usmjeren na rad konkretnih organizacija SK u selima, na njihov ugled i uopće na djelovanje komunista u seoskim sredinama.

Polazeći od stanovišta da svaka organizacija SK ima kao jednu od prvenstvenih uloga da pokreće rješavanje svih problema u svojoj sredini, našim smo ispitanicima postavili pitanje: „Tko pokreće akcije za rješavanje raznih problema u vašem selu?“. Na ovo su pitanje svi nečlanovi (znači i oni koji su nekad bili u SK) odgovorili uglavnom podjednako, dok se odgovori komunista značajno razlikuju. Komunisti smatraju (njih 44⁰/₀) da su oni glavni organizatori raznih akcija u selima, zatim, 35⁰/₀ ispitanika-komunista smatra da su to „sve organizacije zajedno“, pa SSRN (22⁰/₀), mjesna zajednica (11⁰/₀) ili netko drugi

(5⁰/₀); 4⁰/₀ komunista smatra da praktički nitko ništa ne poduzima za rješavanje problema koji u selu postoje. (Zbroj postotaka je veći od 100 jer su neki ispitanici navodili po dvije organizacije; isti je slučaj i s ostale dvije kategorije ispitanika). S druge strane, komuniste kao pokretače akcija navodi po 14⁰/₀ nečlanova i bivših članova. Oni kao pokretača češće vide SSRN (56⁰/₀ nečlanova i 31⁰/₀ bivših komunista) i sve organizacije zajedno (26⁰/₀ „običnih“ seljaka i 32⁰/₀ bivših članova SK), a povoljnije ocjenjuju i aktivnost mjesnih zajednica (17⁰/₀ nečlanova i 14⁰/₀ „bivših“). Oko 10⁰/₀ jednih i drugih spominje neke druge organizacije ili pojedince kao pokretače, a 9⁰/₀ bivših komunista i 14⁰/₀ onih koji nisu bili članovi SK odgovara (kao i 4⁰/₀ komunista) da se uglavnom nitko ne brine za rješavanje problema u selu. Naravno, takva percepcija organizatora i pokretača u selu rezultira i značajno različitim zadovoljstvom s ulogom seoskih organizacija SK: nasuprot 49⁰/₀ komunista koji misle da je uloga njihove organizacije takva kakva bi trebala biti, stoji svega 28⁰/₀ onih koji nisu članovi SK, a koji misle jednako. Na jedno drugo pitanje, oko 85⁰/₀ svih ispitanika (bez obzira na politički status) odgovara da u selima postoji raspoloženje da se prihvati svaka korisna akcija, bez obzira tko je pokreće. Međutim, oko 18⁰/₀ onih koji nisu članovi SK (bez obzira da li su to nekada bili), ovu tvrdnju formulira hipotetski, naime da bi selo prihvatilo svaku akciju, ali nema pokretača. Sličan odgovor daje svega 2⁰/₀ komunista. Ova razlika još jednom potvrđuje da su radom seoskih komunista mnogo zadovoljniji oni sami, nego ostali stanovnici sela.

S odgovorima na pitanje o ugledu organizacije u selima, situacija je slična: oko 60⁰/₀ komunista smatra da je ugled „dobar“, oko 5⁰/₀ da je „loš“, 34⁰/₀ da se ni ne može govoriti o ugledu *organizacije* SK, jer selo posebno ocjenjuje svakog komunista kao *pojedina*. Oni koji nisu članovi SK, daju o ugledu seoskih partijskih organizacija značajno drugačije odgovore: odgovor „ugled je dobar“ daje 28⁰/₀ nečlanova (uključujući i bivše članove), „loš“ 13⁰/₀, i „kako kojeg komuniste“ 52⁰/₀ (razlika do 100 su odgovori „ne znam“). U vezi s posljednjom grupom odgovora, tj. da se ne ocjenjuje organizacija SK nego njezini članovi kao pojedinci, pitali smo da li je ugled komunista kao pojedinaca „u prosjeku“ veći, jednak ili manji od ugleda onih koji nisu članovi SK. Odgovori na ovo pitanje govore o konzekventnosti naših ispitanika: 30⁰/₀ komunista smatra da je ugled komunista kao pojedinaca veći od ugleda nečlanova, 44⁰/₀ da je jednak, 5⁰/₀ da je manji, a 15⁰/₀ opet odgovara „kako kojeg“. Svi nečlanovi, međutim, misle drugačije: svega 11⁰/₀ njih smatra da su komunisti ugledniji, 57⁰/₀ da imaju jednak, a 11⁰/₀ da imaju manji ugled od nečlanova. Odgovor „kako koji“ daje 16⁰/₀ nečlanova, dok ostali ne odgovaraju. Čini se, dakle, da komunisti i u ovom slučaju precjenjuju svoj ugled kao organizacije i kao pojedinaca.

Zajedno s nizom drugih promjena koje su se zbivale sa seoskim organizacijama Saveza komunista, mijenjao se, vjerojatno, i njihov ugled u selima. Međutim, odgovori većine naših ispitanika (u sve tri kategorije uglavnom podjednako) potvrđuju upravo samo to, tj. da se ugled mijenjao (samo oko 29⁰/₀ svih ispitanika tvrdi da je današnji ugled seoskih organizacija jednak kao i prije desetak godina, a 8⁰/₀ ne odgovara), ali se ne može zaključiti ništa o tome u kom se smjeru ugled promijenio, tj. da li je porastao ili se smanjio. Naime, 34⁰/₀ ispitanika govori o povećanju, a 29⁰/₀ o smanjenju ugleda. Razlika nije statistički značajna. Vjerojatno bi analiza odgovora po pojedinim selima

„razriješla“ ovu dilemu, ali se u to nismo upuštali jer nas je zanimala samo situacija na nivou cijele Hrvatske.

Možda je na ovom mjestu interesantno upozoriti na razliku u ocjeni promjena u ugledu SKJ u cjelini, i u seoskim organizacijama. Ranije je, naime, bilo govora o tome da je znatno više onih koji misle da je ugled SKJ u cjelini porastao, od onih koji tvrde suprotno, dok, kad je riječ o seoskim organizacijama, te razlike nema. Od više razloga koji dolaze u obzir za tumačenje takvog stanja, ovdje ćemo spomenuti samo jedan, za koji nam se čini da je, kad se radi o subjektivnom vrednovanju, možda najvažniji. Naime, dok se Savez komunista u cjelini procjenjuje i sudi po napretku ili teškoćama koje se tiču globalno shvaćenih promjena u ličnom i društvenom standardu, seoske se organizacije moraju potvrditi u nizu najkonkretnijih akcija. Ako je tih akcija malo, ili ako komunisti u njima ne daju odgovarajući doprinos, njihov ugled u očima sredine u kojoj djeluju, opada. Osim toga, kako pokazuju odgovori dobrog dijela naših ispitanika, selo svoju organizaciju SK percipira kroz pojedince koji je sačinjavaju, a u takvom je vrednovanju lakše pronaći zamjerke.

Naše je ispitivanje, kako je ranije spomenuto, pokazalo da seljaci, bez obzira na svoj politički status, uglavnom jednako prihvaćaju neke socijalističke socijalne vrednote i da se uglavnom jednako odnose prema Savezu komunista u cjelini. Zato nas nije iznenadilo kad smo na odgovarajuće pitanje dobili visoke postotke odgovora (80% kod komunista, 72% kod nečlanova i 68% kod bivših članova) da u selima ima još dobrih poljoprivrednika koji bi mogli biti članovi SK a ipak to nisu. Dok u odgovoru na ovo pitanje samo bivši komunisti ponešto odudaraju manjim brojem pozitivnih odgovora, na iduće pitanje svaka kategorija u drugačijem omjeru odgovara sa „ne žele“ i „SK ih ne zove“; ako isključimo odgovore „ne znam“, onda ostaje 82% komunista, 61% nečlanova i 48% bivših komunista koji misle da sami seljaci ne žele postati članovi SK, dok 11% članova, 21% nečlanova i 40% bivših komunista misli da organizacije ne vode dovoljno brige o primanju novih članova iz redova seljaka. U bližem objašnjavanju razloga zbog kojih neki seljaci ne žele postati članovi SK iako ispunjavaju kriterije, nalazimo sličnu situaciju i slične razloge koji su spomenuti u odgovorima na pitanje o smanjivanju broja seljaka u cijelom Savezu komunista. Jedino u ovom slučaju i 12% komunista „priznaje“ da slab rad organizacija SK demotivira potencijalne kandidate (naravno, broj bivših komunista i nečlanova koji navode isti razlog i ovdje je znatno veći: 39, odnosno 24%).

Kako do sada navedeni rezultati govore, u ovoj grupi pitanja, o radu i ugledu seoskih komunista, najčešće smo nailazili na značajne razlike između odgovora komunista i onih koji to nisu. Budući da se radi uglavnom o percepciji stvarnog stanja, takva nas situacija nesumnjivo upućuje na određene zaključke, pogotovo ako ove razlike dovedemo u vezu s podacima koji govore o tome da komunisti i nekomunisti uglavnom u jednakoj mjeri usvajaju neke vrednote i da jednako misle o ulozu i položaju Saveza komunista u cjelini. Iz ovih odgovora proizlazi naime, da komunisti imaju drugačije, tj. povoljnije mišljenje uglavnom o *sebi samima* i o svom radu. Takva je ocjena, naravno, vrlo nepovoljna za njih, jer je suvišno i spominjati da se od komunista očekuje prije sve drugo (u skladu s vrednotama prihvaćenim u Savezu komunista) nego samozadovoljstvo i precjenjivanje vlastitog rada i ugleda. Naravno, usprkos svim slabostima seoskih, i ne samo seoskih organizacija SK, ne može se poreći da one vrše

stanovitu ulogu predvodnika i pokretača u sredinama u kojima djeluju. To, uostalom, potvrđuju i mnogi nekomunisti, kao što stoji i tvrdnja da mnogi komunisti svojim radom nisu zadovoljni. Ipak, loše je ako relativno najviše pohvala komunistima dolazi od njih samih. Nije li to indikator niskog nivoa aspiracije znatnog broja komunista, i istovremeno indikator neispunjenih očekivanja nekomunista u odnosu na komuniste? Ne navodi li to na zaključak da neke organizacije SK (u ovom slučaju dobar dio seoskih) postoji „više sebe radi sela radi“? Ako su odgovori na ova pitanja pozitivni, a da jesu govori osim ovog istraživanja i niz drugih podataka, onda to znači da sa seoskim organizacijama Saveza komunista mnogo toga nije u redu. To, također, znači da komunisti u selu, u prvom redu sami, ali i uz pomoć sa strane, treba da poduzmu znatne napore da u svojim socijalnim sredinama ostvare ulogu i status koji se od njih očekuje.

6. ZAKLJUČAK

Istraživanje, kojeg su neki rezultati prezentirani u ovom napisu, pokazalo je između ostalog da seljaci bez obzira na svoj politički status uglavnom podjednako procjenjuju neke aspekte ekonomskog položaja individualnih poljoprivrednika kod nas, odnosno da politički status vjerojatno nije u vezi s percepcijom promjena u standardu, djelovanja privredne reforme, položaja seljaka u socijalnom prostoru i potrebe da se individualnim seljacima omogući dobijanje kredita. Naprotiv, sadašnji i bivši članovi SK u znatno manjem broju od nečlanova smatraju potrebnim da se i individualne seljake uključi u sistem penzionog osiguranja, ali to vjerojatno treba pripisati većem broju uživalaca boračkih mirovina među sadašnjim i bivšim komunistima, nego neposrednom djelovanju političkog statusa.

Nadalje, politički status po svojoj prilici ne utječe ni na stavove prema društvenoj poljoprivredi i suradnji s njom. Budući da je podružljavanje poljoprivrede jedno od proklamiranih socijalnih vrednota u socijalističkom društvu, ovo ukazuje na to da komunisti tu vrednotu ne usvajaju u većoj mjeri od seljaka koji nisu članovi SK.

Mišljenja o ulozi i ugledu Saveza komunista u cjelini također nisu pod značajnim utjecajem članstva u Savezu komunista, ali postoji razlika u pridavanju važnosti razlozima koji dovode do smanjivanja broja seljaka u članstvu SK. Između bivših komunista i onih koji nikad nisu bili članovi SK, razlike nema ni u ovom pitanju.

Napokon, rezultati pokazuju da u ocjeni većine aspekata rada i ugleda seoskih organizacija SK postoji značajna razlika između komunista s jedne i nekomunista (uključivši tu i bivše komuniste) s druge strane. Članovi SK povoljnije ocjenjuju svoj rad i ugled, nego nečlanovi. Istovremeno, većina ispitanika, bez obzira na svoj politički status, smatra da je pretežan dio seoskih stanovnika spreman da se uključi u razne akcije za rješavanje seoskih problema, kao i to da među seljacima ima takvih koji ispunjavaju kriterije za prijem u SK a da ipak nisu njegovi članovi.

Opći zaključak koji proizlazi iz cijelog istraživanja i iz prezentiranog materijala, jest, da se komunisti-seljaci nedovoljno razlikuju od ostalih seljaka u stavovima i mišljenjima u kojima bi razlika trebala postojati s obzirom na ono što se od komunista očekuje, a da se razlikuju u percepciji svog rada i ugleda, gdje bi razlika trebala biti najmanja.

Post scriptum

Nakon što je ovaj članak napisan, u Savez komunista je, naročito u drugoj polovici ljeta ove godine, primljen velik broj novih članova, prvenstveno omladine. To je sigurno izmijenilo strukturu i kvalitet svih, pa i seoskih organizacija SK. Zbog toga treba imati na umu da se ovaj članak temelji na situaciji iz prošle godine.

Summary

CONNECTIONS BETWEEN THE POLITICAL STATUS OF PRIVATE FARMERS AND SOME OF THEIR ATTITUDES AND OPINIONS

The article is based on results of an investigation conducted under the title »Social and economic changes and the activity of Communists in rural communities« by the Agrarian Institute's Section for Rural Sociology during the second half of 1967. For the requirements of the study the peasants are divided into three categories as regards political status: Communists, former members of the League of Communists (both those who have been expelled and those who have resigned from membership), and peasants who have never been members of the League of Communists (LC).

The investigation has revealed that the peasant's political status appears to have no connection with any perception of the changes that have taken place in the peasant's standard of living and in peasant's position in relation to other social classes, or with the perception of the need to enable the peasants to obtain financial credits. The difference between the opinions of non-members and present and former Communists on the need to give peasants old-age pensions is probably the result of the fact that there is a considerable number of war pensioners among present and former Communists rather than a direct effect of political status. Similarly, political status does not appear to have an effect on the peasants views regarding social agriculture and co-operation with socially owned farms. In the light of the fact that the socialization of agriculture is one of the aims of socialist society and that a positive attitude to socialization is one of the socialist social values, Communists do not appear to adopt this value more than the rest of the peasants.

Nor do views on the role and reputation of the League of Communists as a whole seem to be particularly influenced by membership of the LC, although there are differences in opinions of the causes of the decreasing number of peasants in the LC. On this question there exists no marked difference in the views of former Communists and those who have never been members of the LC.

Finally, the investigation has shown that in the opinions on most of the aspects of the activity and reputation of rural LC organizations there is a considerable difference between Communists and non-Communists (including former Communists). Communists appear to take a more favourable opinion of their own activity and reputation than non-Communists. At the same time most of the interviewees — regardless of their political status — consider that practically all peasants are willing to join actions for settling rural problems, and that individual peasants fully meet the criteria for admission to the LC without, however, becoming its members.

The investigation suggests the general conclusion that peasant-Communists do not differ sufficiently from other peasants in those attitudes and opinions in which they actually should, in view of what is expected from Communists, while differing from other peasants in the perception of their own activity and reputation where in fact the differences ought to be negligible.

Note

Since this article was written a large number of new members, chiefly young people, have been admitted to the League of Communists, particularly during last summer. This has no doubt led to changes in the structure and quality of all LC organizations including the rural ones. It should therefore be kept in mind that this article is based on the situation as it existed last year.

Резюме

СВЯЗАННОСТЬ ПОЛИТИЧЕСКОГО СТАТУСА ЕДИНОЛИЧНЫХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ С ИХ НЕКОТОРЫМИ ВЗГЛЯДАМИ И МНЕНИЯМИ

Статья исходит от части достигнутых результатов исследования «Общественные и экономические перемены и деятельность коммунистов в селе» проведённого во второй половине 1967 года Отделом для социологии села при Аграрном институте.

По надобности анализа в этой статье крестьяне разделены в три категории, на основании их политического статуса, а именно на: коммунистов, бывших членов СК (которые выключены или по своему желанию выступили из организации) и крестьян которые не принадлежат и не принадлежали членам СК.

Исследование показало что политическое общественное положение крестьян вероятно не в связи с перцепцией изменений в жизненном уровне крестьян, в положении крестьян по отношению к другим общественным слоям, а также и не в связи с перцепцией надобности разрешения займа крестьянам.

Разница существующая между теперешними и бывшими коммунистами с одной стороны и нечленами с другой стороны по вопросу надобности установления пенсии для старых крестьян, вероятно является фактом что большее число теперешних и бывших коммунистов пользуется пенсией за боевые доспехи, а не непосредственными воздействием политического статуса.

Затем политический статус по всей вероятности также не влияет на отношение к общественному сельскому хозяйству и сотрудничеству с ним. Так как обобществление сельского хозяйства является одной из целей социалистического общества, а положительное отношение к обобществлению одной из социалистических общественных ценностей, это показывает что коммунисты не признают эту ценность в большей мере чем остальные крестьяне.

Ни мнения о роли и репутации Союза Коммунистов в целом, кажется не находятся под значительным влиянием членства в Союзе, но существует разница в отмечивании причин по которым уменьшается число крестьян в СК. Между бывшими коммунистами и крестьянами которые никогда не принадлежали СК, нет значительной разницы по этому вопросу.

Наконец, результаты показывают что существует значительная разница при оценке большей части аспектов работы и репутации сельских организаций СК между коммунистами с одной стороны и некоммунистами с другой стороны. Коммунисты оценивают свою работу и репутацию более благоприятно чем это делают нечлены. Наоборот, большинство анкетированных, несмотря на их политический статус, считает что большинство крестьян стремится включиться в акции решающие сельские проблемы, а также что между крестьянами находится число крестьян удовлетворяющие критерии для приёма в СК, несмотря на то что они не являются членами Союза.

Согласно результатам исследования общий вывод следующий: коммунисты-крестьяне в достаточной мере не отличаются от остальных крестьян относительно их взглядов и мнений; разницы в этом должны были бы существовать имея в виду задачи коммунистов, а также и в перцепциях своей работы и репутации, где расхождения должны оказаться незначительными.

Post scriptum:

После этого как эта статья написана, в Союз коммунистов принято — особенно во второй половине лета сего года — большое число новых членов, в первую очередь молодёжи. По всей вероятности, это изменило структуру и качество всех, а также и сельских организаций СК, вследствие чего надо иметь в виду что статья написана на основании данных из прошлого года.